

Jacob Olie

1834-1905

Oud Amsterdam door de ogen van:

JACOB OLIE

Wanneer we aan het Amsterdam van de negentiende eeuw denken, denken we steevast in zwart-wit of in nostalgische sepiatinten. Dat is de schuld – of beter gezegd, de erfenis – van de vroege fotografie.

Maar de man die onze hoofdstad als allereerste zo ongekend scherp en intiem in beeld bracht, de legendarische fotograaf

Jacob Olie (1834-1905)

leefde natuurlijk niet in een kleurloze wereld. Hij zag de strakblauwe lucht boven het IJ, het warme rood van de bakstenen gevels, en de bonte jurken van de vrouwen op de markt.

Zijn blik was veelkleurig en levendig, maar de techniek van zijn tijd dwong hem zijn meesterwerken in grijstinten vast te leggen. In dit boek doorbreken we die barrière van de tijd. We geven Jacob Olie zijn kleuren terug, zodat u voor het eerst écht kunt zien wat hij zag.

De man achter de lens Voordat we in zijn herontdekte wereld stappen, moeten we terug naar de man zelf. Wie was Jacob Olie? Hij werd in 1834 geboren in Amsterdam en zou zijn hele leven trouw blijven aan zijn geliefde stad.

Olie kwam uit een nuchtere familie van houtvlotters, maar koos al snel zijn eigen pad. Hij begon als timmerman, schoolde zich in de avonduren tot bouwkundig tekenaar, en werd uiteindelijk directeur van de allereerste Ambachtsschool van Nederland.

Hij was een man van de praktijk, met een onberispelijk oog voor compositie, constructie en detail.

Olie trouwde met Carolina Augusta Blössmann, met wie hij vier kinderen kreeg: Jacob, Jan, Aagje en Willem. Hij was een rasechte familieman. Dat is prachtig terug te zien in de vele huiselijke taferelen die hij schoot; de fotografie was voor hem in de eerste plaats een manier om de mensen die hij liefhad voor altijd dichtbij te houden.

De allereerste straatfotograaf van de stad

Olies passie voor de camera kende twee grote bloeiperiodes. In de vroege jaren zestig van de negentiende eeuw pionierde hij al met een zelfgebouwde camera. Het was in die tijd een zwaar en stroperig proces met natte collodiumplaten, waardoor hij zich voornamelijk moest beperken tot statige, langdurig geposeerde portretten en gebouwen. Rond 1870 borg hij zijn camera even op.

Maar toen hij in 1890, op 55-jarige leeftijd, met pensioen ging, bloeide de oude liefde vuriger dan ooit tevoren weer op. De techniek was gelukkig met hem meegegroeid: dankzij de uitvinding van kant-en-klare, 'droge' glasnegatieven kon hij plotseling veel makkelijker de straat op. En dat deed hij.

Tussen 1890 en 1905 liep hij onvermoeibaar met zijn statief door een stad die razendsnel moderniseerde. Olie was feitelijk de allereerste fotograaf die het ware, rauwe straatleven van Amsterdam vastlegde. Hij fotografeerde niet alleen de verrijzenis van nieuwe iconen zoals het Centraal Station, maar had minstens zoveel oog voor de spelende kinderen, de paardentrans, de marktlui en de verdwijnende oude buurten.

Een verborgen schat op zolder

Tijdens zijn leven bleef Olie voor de buitenwereld 'slechts' een enthousiaste en begaafde amateur. Niemand, ook hijzelf niet, had kunnen vermoeden dat hij zou uitgroeien tot de belangrijkste visuele chroniqueur van Amsterdam. Na zijn dood in 1905 verdween zijn werk dan ook decennialang in de vergetelheid.

Pas in de winter van 1959, ruim een halve eeuw later, werd er een spectaculaire vondst gedaan. Op de zolder van zijn dochter Aagje kwamen plotseling meer dan vierduizend uiterst kwetsbare glasnegatieven tevoorschijn.

De collectie werd liefdevol opgenomen in het Stadsarchief Amsterdam, waarna Jacob Olie postuum de legendarische status kreeg die hij verdiende. Plotseling kon heel Nederland de negentiende eeuw weer recht in de ogen kijken.

Een nieuwe dimensie

Nu, meer dan een eeuw na zijn laatste wandeling door de stad, zetten we in dit boek een nieuwe stap. Door zijn loepzuivere beelden zorgvuldig in te kleuren, komt het Amsterdam van Olie dichterbij dan ooit. De inkleuring is geen vervalsing van de geschiedenis, maar juist een brug naar de realiteit.

Kleur brengt aspecten naar boven die in de schaduwen van het zwart-wit verborgen bleven. De textuur van een verweerde werkjas, de sprankelende weerspiegeling van een lentedag in de gracht, de warmte in de wangen van zijn kinderen; het bewijst hoezeer Olie met een vitale, kleurrijke blik naar zijn omgeving keek.

Enkel de beperkte chemie van de negentiende eeuw hield hem tegen om ons dat toentertijd al te laten zien. Blader door dit boek, stap in de tijdmachine, en wandel mee door het Amsterdam van Jacob Olie. Voor het eerst in kleur.

De originele zwart-witfoto's in deze uitgave zijn afkomstig uit de collectie van het Stadsarchief Amsterdam.

Muiderpoort, Mauritskade, gezien naar Alexanderplein
21 november 1894

Op de voorgrond, rustig staand op de houten steiger bij het zandhuisje, zien we Arie de Looper.

Geboren in 1797, is Arie in die tijd een markante en bekende verschijning op de Westelijke Eilanden. Volgens de archieven werkte hij als houtvlotter, een zwaar beroep waarbij hij de drijvende boomstammen over het grachtenwater moest navigeren.

Arie was sterk verbonden met deze buurt; samen met zijn vrouw, die in de volksmond de bijnaam 'Dolle Griet' droeg, woonde hij vlakbij op het adres **Zandhoek 13**.

Hij was een betrokken burger en werd later in zijn leven zelfs bestuurslid van de Oranjabond (Oranje-Vriendenkring), die de grootse Amsterdamse festiviteiten voor de inhuldiging van koningin Wilhelmina in 1898 organiseerde. Helaas overleed Arie voordat hij dit feest zelf mocht meemaken.

Terwijl Arie op de foto over het water van de **Realengracht** tuurt, ontwaren we op de achtergrond het bonzende industriële hart van het Bickerseiland.

Aan de Grote Bickersstraat 78 torent de indrukwekkende scheepswerf '**De Nachtegaal**' boven het water uit.

Deze eeuwenoude werf was in 1850 in handen gekomen van de gebroeders Meursing. Hoewel ze bescheiden begonnen met scheepsreparaties, groeide de werf al snel uit tot een gerenommeerde scheepsbouwer waar grote brikken en barken van wel 250 tot 500 ton van stapel liepen.

De grote schimmen op de achtergrond van de foto tonen zelfs een imposant zeilschip dat op dat moment in aanbouw is.

Kalkmarkt

Het is februari 1863. Je kijkt vanaf het tweede niveau van de Montelbaanstoren uit over de Waalseilandsgracht richting het Oosterdok en de huidige Prins Hendrikkade. Op het water liggen indrukwekkende zeilschepen (driemasters/fregatten en binnenvaartschepen) aangemeerd, met een woud aan masten en vlaggen.

In het midden bevindt zich een traditionele houten ophaalbrug (brug nr. 280) die de toegang tot de gracht reguleerde. Rechts en links zie je havengebouwen, werven en lage loodsen die destijds de bedrijvigheid van het Amsterdamse havengebied faciliteerden.

De grote stapels boomstammen op het water zijn **houtvloten**. Toentertijd werd stamhout vanuit heel Europa (onder meer via de Rijn uit Duitsland en de Baltische landen) naar Nederland getransporteerd.

Om het hout goed te bewaren en te verwerken, lieten houthandelaren het in het water 'bewateren' (dit voorkwam dat het hout krom trok of uitdroogde). Vervolgens werden de stammen via het water direct naar nabijgelegen houtzaagmolens of scheepswerven gesleept.

De straat en kade danken hun naam aan de **Friese kalk- en steenschippers**. Vanaf de 17e eeuw meerden hier voornamelijk schepen uit onder andere **Makkum** aan. Zij vervoerden gebrande schelpengruis en metselkalk naar Amsterdam.

Omdat de snelgroeierende stad in die tijd aan één stuk door huizen en kades bouwde, was er een constante stroom van deze bouwgrondstof nodig. De kade werd zodoende formeel de vaste handels- en lossplek voor kalk.

Kalverstraat

Februari jaar 1893. De fotograaf Jacob Olie, die de Sigarenhandel van Adriaan Mooij, Kalverstraat 79 vereeuwigde. Een tijd van paard en wagen, gaslantaarns en de opkomst van de fotografie.

Wat sigarenhandel Adriaan Mooij zo speciaal maakte? Het was één van de laatste tabakszaken in de Kalverstraat! Een plek waar de tijd even leek stil te staan, terwijl de wereld eromheen in rap tempo veranderde.

Wist je dat de Kalverstraat al sinds de Middeleeuwen een belangrijke winkelstraat was? Het was een bruisende plek vol met ambachten, speciaalzaken en later ook grote warenhuizen. Maar het was ook een plek van ontmoeting en vermaak.

Maison de Bonneterie (Kalverstraat / Rokin): Geopend in 1889. Dit was dé plek voor chique modieuze kleding, compleet met een prachtige glazen lichtkoepel en statige eikenhouten trappen. Hier winkelde de Amsterdamse elite.

Vroom & Dreesmann (V&D): Begon in de late 19e eeuw (1887) met kleine panden in de Kalverstraat. In 1912 opende hun monumentale, reusachtige warenhuis (ontworpen door Caron) dat de straat voorgoed veranderde.

Dungelmann (Schoenen): Al sinds het einde van de 19e eeuw een begrip in de straat voor luxe schoenmode.

Winkel van Sinkel: Oorspronkelijk bekend als de allereerste 'bazar' (of modern warenhuis) van Nederland, gevestigd aan de Kalverstraat/Nieuwendijk, waar werkelijk *alles* te koop was.

Vondelpark en de Vondelkerk

Het is woensdag 13 november 1895 wanneer fotograaf Jacob Olie zijn zware houten camera opstelt langs de statige kanten van de vijver.

De door Pierre Cuypers ontworpen R.K. Vondelkerk verrees tussen **1872 en 1880** aan de Vondelstraat.

Hoewel de Vondelkerk in 1904 haar toren al eens verloor aan een verwoestende zee van vlammen, sloeg in de winter van 2025/**2026** het noodlot opnieuw toe.

Een felle brand beschadigde de iconische architectuur, maar net als een eeuw geleden toonde de monumentale structuur haar meeslepende veerkracht.

Stadsherstel verklaarde kort na de brand dat de volledige restauratie nog minstens drie jaar gaat duren. Dit betekent dat de deuren van de Vondelkerk op zijn vroegst rond **2029** weer volledig geopend zullen zijn.

Het park opende in **1865** als het *Nieuwe Park*. Vanaf 1867 werd de naam officieel het **Vondelpark**, na de plaatsing van het standbeeld van dichter Joost van den Vondel.

Een wandelaar met hoge hoed en overjas staat bewegingsloos op het grindpad, terzijde gestaan door een opgewonden hondje.

Aan de overzijde van het pad passeert een dame in traditionele donkere kledij met een rieten kinderwagen en een klein kind aan haar hand. De tijd lijkt voor een kort moment bevroren in de zachte nevels van het negentiende-eeuwse Amsterdam.

Sint-Urbanuskerk in Duivendrecht

Voor de lens van Jacob Olie verrijst in 1891 de statige, neogotische **Sint-Urbanuskerk in Duivendrecht**, pas twaalf jaar eerder in 1879 gewijd en ontworpen door architect Theo Asseler.

Met haar karakteristieke dubbele torens – geboren uit een vrolijke wedijver met de buurparochie in Ouderkerk aan de Amstel – domineert het godshuis het polderlandschap.

Op de voorgrond staat de dorpspastoor bij een houten hekwerk, geflankeerd door een trouwe viervoeter bij een smalle poldersloot. Het tafereel ademt de serene rust van het late negentiende-eeuwse dorpsleven. Maar achter de imposante bakstenen muren van dit katholieke bolwerk schuilt een lange geschiedenis van geloof, strijd en herdenking.

Een eigen katholieke begraafplaats?

Nadat de katholieke eredienst na de Alteratie van 1578 eeuwenlang verboden was en gelovigen aangewezen waren op schuilkerken, bracht het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie in de negentiende eeuw verandering.

Met het stichten van de zelfstandige parochie in 1858 en de bouw van de huidige monumentale neogotische kerk in 1878-1879 werd rond de kerk en pastorie een eigen gewijde katholieke begraafplaats ingericht.

Hier, op de gewijde grond rondom de Sint-Urbanus, vonden generaties dorpsbewoners, boeren en geestelijken hun laatste rustplaats. Waar men voorheen uitweek naar omliggende kerkhoven, werd het terrein aan de Rijksstraatweg de centrale ankerplaats voor leven én dood in Duivendrecht.

Tolhek aan de Amsteldijk

Het stenen tolhek met de ijzeren boog en de tolgaarderswoning werd gebouwd in de **vroege 19e eeuw** (rond 1815-1820). In **1918** werd de tolheffing hier definitief opgeheven.

Rond 1896 kostte het passeren met een rijtuig met één paard ongeveer **10 tot 15 cent** (in guldens). Voetgangers betaalden 1 à 2 cent. Bij de 19e-eeuwse tolleren betaalde je simpelweg een vast bedrag per dier. Bijvoorbeeld een paar cent per koe, paard of varken dat door het hek werd geleid.

De koets is een **vigilante** (een gesloten stadsbrik). Dit type vierwielige paardenkoets deed in de 19e eeuw dienst als de 'taxi' van die tijd, waarmee burgers comfortabel en droog tussen de stad en de buitenplaatsen reisden.

Voor de rechter poortkolom staat een agent in historisch uniform, met **politiehelm**. Dit model (geïnspireerd op de Engelse *custodian helmet* of de militaire tropenhelm) werd eind 19e eeuw door de Amsterdamse politie gedragen voor een formele en gezaghebbende uitstraling.

Bijschrift: Amsteldijk t.h.v. 123 (voorheen 98) 10 augustus 1896

Eerste Boerhavestraat

We staan hier in de Eerste Boerhaavestraat, maar de oudere Amsterdammers uit die tijd noemden deze plek uit pure nostalgie waarschijnlijk nog gewoon het 'Oliphantspad'.

Tot 1876 was dit namelijk een modderig polderpad dat diep de Overamstelse Polder in liep. De naam herinnerde aan de oude herberg 'De Olifant', waar stedelingen naartoe trokken om te ontsnappen aan de drukte van de stad.

Maar de stad rukte op. De polder maakte plaats voor de nieuwe Oosterparkbuurt, en het pad werd getransformeerd tot een heuse stadsstraat.

De gemeente gaf de straat een chique nieuwe naam, vernoemd naar de wereldberoemde 18e-eeuwse arts en hoogleraar Herman Boerhaave (1668 – 1738)

Hij gold in zijn tijd als een van de bekendste wetenschappers van Europa—zelfs de tsaar van Rusland kwam bij hem op bezoek. Boerhaave staat bekend als de grondlegger van het moderne academische onderwijs aan het ziekbed (klinisch onderwijs).

Weg was het oude polderleven, welkom in het moderne Amsterdam van de 19e eeuw!

Amstelveld

Al sinds het einde van de zeventiende eeuw, toen het plein werd aangelegd, was het Amstelveld een bruisend middelpunt voor handel. Maar de echte legende begon in de negentiende eeuw toen de officiële maandagmarkt hier haar iconische vorm kreeg.

Het was een bonte verzameling van kooplieden en Amsterdammers. Wat direct opvalt op de foto zijn de ladders, manden en houten schragen vol met allerhande textiel, potten, pannen en gereedschap. Dit was dé plek voor de wekelijkse 'rommelmarkt' en de handel in furnituren en tweedehands spullen.

Maar het absolute hart van de maandagmarkt werd gevormd door de **standwerkers**. Met luide stem, theatrale handgebaren en een flinke dosis humor prezen zij hun wonderolie, vlijmscherpe messen of 'onverwoestbare' garen aan. Het was puur entertainment; Amsterdammers stonden er rijendik omheen, niet alleen om te kopen, maar vooral voor de show.

Links op de achtergrond houdt de houten Amstelkerk – die er overigens als 'tijdelijke' noodkerk werd neergezet maar er nog altijd staat – al eeuwen trouw de wacht.

Let ook eens op de details: de modderige klinkers na een typisch Hollandse regenbui, de heren met hun karakteristieke petten en bolhoeden, en de vrouw in haar gestreepte rok bij de kar rechts. Het was een hard, maar sfeervol leven.

Vandaag de dag is de dynamiek veranderd en staat het plein op maandag bekend om de sfeervolle bloemen- en plantenmarkt, maar wie goed luistert, hoort in de wind nog altijd de echo van de standwerkers uit **1891**.